

Authors' contribution/
Wkład autorów:
A. Study design/
Zaplanowanie badań
B. Data collection/
Zebranie danych
C. Statistical analysis/
Analiza statystyczna
D. Data interpretation/
Interpretacja danych/
E. Manuscript preparation/
Przygotowanie tekstu
F. Literature search/
Opracowanie
piśmiennictwa
G. Funds collection/
Pozyskanie funduszy

REVIEW OF THE BOOK BY STANISŁAW ŁUNIEWSKI AND ARTUR ŁUNIEWSKI "ECONOMIC AND LEGAL PROBLEMS OF ASBESTOS AND ASBESTOS PRODUCTS REMOVAL IN POLAND", EKOPRESS PUBLISHING AGENCY, BIAŁYSTOK 2019, P. 295

RECENZJA KSIĄŻKI STANISŁAWA ŁUNIEWSKIEGO I ARTURA ŁUNIEWSKIEGO „EKONOMICZNE I PRAWNE PROBLEMY LIKWIDACJI AZBESTU I WYROBÓW AZBESTOWYCH W POLSCE”, AGENCJA WYDAWNICZA EKOPRESS, BIAŁYSTOK 2019, S. 295

Mikołaj Jalinik¹

¹The Faculty of Forestry in Hajnówka, Białystok University of Technology, Poland
Zamiejscowy Wydział Leśny w Hajnówce, Politechnika Białostocka, Polska

Jalinik, M., (2019). Review of the book by Stanisław Łuniewski and Artur Łuniewski "Economic and legal problems of asbestos and asbestos products removal in Poland", Ekopress Publishing Agency, Białystok 2019, p. 295/ Recenzja książki Stanisława Łuniewskiego i Artura Łuniewskiego „Ekonomiczne i prawne problemy likwidacji azbestu i wyrobów azbestowych w Polsce”, Agencja Wydawnicza Ekopress, Białystok 2019, s. 295. *Economic and Regional Studies*, 12(4), 471-477. <https://doi.org/10.2478/ers-2019-0041>

The severity of the asbestos problem, despite various actions aimed at its elimination, still results from the large amount of asbestos and asbestos products in the immediate vicinity of people. This poses a serious epidemiological and ecological threat. From an epidemiological point of view, the main problem justifying taking steps to completely remove asbestos and asbestos products from Poland is the fact that the mineral causes carcinogenic effects for humans. It is recognized as one of the most common carcinogens in the environment. The seriousness of the situation is compounded by the fact that due to the widespread use of asbestos in the economy in the past, the majority of the population in Poland has been able to come into contact with this substance. The problem must therefore be urgently solved, which, due to its scale, poses a serious organizational and economic challenge.

The book presents a wide range of topics related to the elimination of asbestos and asbestos products along with exceptional cognitive and practical values. It deals with an extremely important and topical problem that residents and local government employees are looking for for proper and rational solutions. The authors point out the important reasons for the relatively slow implementation of the Asbestos and Asbestos Products Purification Program for 2009-2032. The problem of eliminating asbestos

Dotkliwość problemu azbestowego, mimo różnorodnych działań zmierzających do jego likwidacji, nadal wynika z dużej ilości azbestu i wyrobów azbestowych w bezpośrednim otoczeniu ludzi. Stwarza to poważne zagrożenie epidemiologiczne i ekologiczne. Z epidemiologicznego punktu widzenia problemem zasadniczym, uzasadniającym podjęcie działań zmierzających do całkowitego usunięcia azbestu i wyrobów azbestowych z terytorium Polski jest okoliczność, iż minerał wywołuje działania rakotwórcze dla człowieka. Jest przy tym uznawany za jeden z najbardziej rozpowszechnionych czynników rakotwórczych w środowisku. Powagę sytuacji potęguje fakt, iż ze względu na powszechność stosowania w przeszłości azbestu w gospodarce, większość populacji ludności w Polsce miała możliwość zetknięcia się z tą substancją. Problem musi być zatem pilnie rozwiązany, co z uwagi na jego skalę stanowi poważne wyzwanie organizacyjne i ekonomiczne.

Książka przedstawia szeroki zakres tematyczny związany z likwidacją azbestu i wyrobów azbestowych wraz z wyjątkowymi walorami poznawczymi i praktycznymi. Porusza niezwykle ważny i aktualny problem, z którym stykają się mieszkańcy, jak i pracownicy administracji samorządowej poszukujący właściwych i racjonalnych rozwiązań. Autorzy wskazują istotne przyczyny stosunkowo powolnego wdrażania Programu oczyszczania kraju z azbestu

Address for correspondence/ Adres korespondencyjny: dr hab. inż. Mikołaj Jalinik (ORCID 0000-0001-6748-3877), The Faculty of Forestry in Hajnówka, Białystok University of Technology, Piłsudskiego 8, 17-200 Hajnówka, Poland; phone: +48 85 682-95-00; e-mail: jalinik@op.pl;

Journal indexed in/ Czasopismo indeksowane w: AGRO; AgEcon Search; Baidu Scholar; BazEkon; CEON; CNKI Scholar; CNPIEC - cnpLINKer; EBSCO; Google Scholar; Index Copernicus ICV 2018: 100,00; J-Gate; KESLI-NDSL; Naviga (Softweco); POL-index; Polish Ministry of Science and Higher Education, 2015-2018: 9 points; Primo Central (ExLibris); QOAM; ReadCube; Summon (Serials Solutions/ProQuest); TDNet; WanFang Data; WorldCat (OCLC). **Copyright:** © 2019 Pope John Paul II State School of Higher Education in Białystok, Mikołaj Jalinik. All articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material, provided the original work is properly cited and states its license.

and asbestos products from the environment in the theoretical aspect is at the margin of considerations of environmental economics, ecological economics and economics of sustainable development and management studies. environment. In practical terms, the authors conducted research on financial issues and the social asbestos problem. In the book they presented the amount of asbestos inventoried and asbestos products in rural communes Podlasie Voivodship and detailed the costs of its liquidation together with the costs of construction and maintenance of landfills, as well as expenses incurred for replacing liquidated asbestos products. In the assessed publication, seven chapters are arranged in the correct sequence, enabling a gradual transition to deepening knowledge in the discussed subject. Chapters 1 - 5 were prepared by S. Łuniewski, and 6-7 were prepared by A. Łuniewski.

In the first chapter, the author presents theoretical issues related to waste management in the light of environmental protection economics, presenting a historical outline and subject of research. The fact is that the science of the theoretical aspects of waste management, including asbestos products, is environmental economics. This chapter also indicates several important theoretical aspects, such as: the idea (concept) of sustainable development, the relationship between the natural environment, the economy and man, economic aspects of the economy conducted in the environment, waste management and management, definition and classification of waste, and methods of obtaining „Processing and use of waste. From an economic point of view, it seems reasonable to assume that waste, if we limit the scope of this concept to the area of the economy, can be reused in the broadly understood manufacturing processes. It is very good that the theoretical aspects have been recognized and the wider perspective of solving the asbestos problem has been taken into account.

The second chapter is devoted to the methodology of own research. The authors' interest was the asbestos problem, i.e. the economic, social and ecological effects of asbestos removal and asbestos-containing products as a source of danger to man and the environment. This problem has been analyzed in the light of the idea of sustainable development and the principles and categories of environmental economics. The theoretical aspect of the publication was to indicate the economic basis for analyzing the effectiveness and efficiency of actions taken to implement the „Asbestos Cleansing Program for 2009-2032”. The research problem was to determine the costs of implementing the program in rural communes of the Podlasie voivodship as well as the perception and assessment of the asbestos problem by the residents and representatives of the local government of these communes.

In order to learn about the scientific problem, the authors conducted an analysis of the literature, and the method of diagnostic survey was used in the field study. The research questionnaire was developed by operationalizing research problems

i wyrobów azbestowych na lata 2009 – 2032. Problem eliminowania ze środowiska azbestu i wyrobów azbestowych w aspekcie teoretycznym znajduje się na marginesie rozważań ekonomii środowiska, ekonomii ekologicznej i ekonomii zrównoważonego rozwoju oraz nauki o zarządzaniu środowiskiem. W aspekcie praktycznym Autorzy przeprowadzili badania dotyczące zagadnień finansowych i społecznego problemu azbestowego. W książce przedstawili ilość zinwentaryzowanego azbestu i wyrobów azbestowych w gminach wiejskich województwa podlaskiego i w sposób szczegółowy określili koszty jego likwidacji wraz z kosztami budowy i utrzymania składowisk oraz poniesione nakłady na zastąpienie likwidowanych wyrobów azbestowych. W ocenianej publikacji wyróżniono siedem rozdziałów ułożonych we właściwej sekwencji, umożliwiającej stopniowe przechodzenie do pogłębiania wiedzy w omawianym przedmiocie. Rozdziały 1 – 5 zostały opracowane przez S. Łuniewskiego, a 6 – 7 opracował A. Łuniewski.

W rozdziale pierwszym Autor zaprezentował zagadnienia teoretyczne dotyczące gospodarowania odpadami w świetle ekonomii ochrony środowiska, przedstawiając rys historyczny i przedmiot badań. Faktem jest, że nauką zajmującą się teoretycznymi aspektami gospodarki odpadami, w tym także wyrobów z azbestu, jest ekonomia środowiska. W tym rozdziale wskazano także kilka ważnych aspektów teoretycznych, takich jak: idea (koncepcja) zrównoważonego rozwoju, relacja między środowiskiem przyrodniczym, gospodarką a człowiekiem, ekonomiczne aspekty gospodarki prowadzonej w środowisku, gospodarka i gospodarowanie odpadami, definicja i klasyfikacja odpadów oraz sposoby „pozytkiwania”, przetwarzania i wykorzystania odpadów. Z ekonomicznego punktu widzenia zasadne wydaje się założenie, że odpady, jeżeli zakres tego pojęcia ograniczymy do obszaru gospodarki, mogą być ponownie wykorzystane w szeroko rozumianych procesach wytwórczych. Bardzo dobrze, że dostrzeżono aspekty teoretyczne i wzięto pod uwagę szerszą perspektywę rozwiązywania problemu azbestowego.

Rozdział drugi poświęcony został metodyce badań własnych. Przedmiotem zainteresowania Autorów był problem azbestowy, czyli ekonomiczne, społeczne i ekologiczne skutki usuwania azbestu i wyrobów zawierających azbest jako źródła zagrożenia dla człowieka i środowiska. Problem ten został poddany analizie w świetle idei zrównoważonego rozwoju oraz zasad i kategorii ekonomii środowiska. Aspektem teoretycznym publikacji było wskazanie ekonomicznych podstaw analizy skuteczności i efektywności podejmowanych działań na rzecz realizacji „Programu Oczyszczania Kraju z Azbestu na lata 2009 – 2032”. Problemem badawczym było ustalenie kosztów realizacji programu w gminach wiejskich województwa podlaskiego oraz sposobu postrzegania i oceny problemu azbestowego przez mieszkańców i przedstawicieli administracji samorządowej tych gmin.

W celu poznania problemu naukowego Autorzy przeprowadzili analizę literatury, zaś w badaniach terenowych posłużono się metodą sondażu diagnostycznego. Kwestionariusz badań opracowano dokonując

into dependent (explanatory) variables and empirical indicators. The size, sources and structure of inputs were adopted as dependent variables. Two types of research questionnaires were developed, one for municipal offices, second to the inhabitants of these municipalities. The study covered 77 rural communes in the Podlasie province. The personnel sample was first selected by quota selection and then randomly. It was assumed that the size of this sample should be at least three times the institutional sample, i.e. a minimum of 234, and a maximum of 300 respondents. Answers were obtained from 170 people (72.6% of the sample). The description of the research methodology is transparent and properly developed.

The theme of chapter three are asbestos and asbestos products in rural communes of the Podlasie province. The author described the social dimension of asbestos and asbestos products in the examined communes in the light of programs for its liquidation. For the purposes of this chapter, data from the Asbestos Base was used and systematized. The analysis of surveys has shown that the surveyed people from municipal offices, as well as random residents perceive health and ecological hazards caused by asbestos in rural areas of the province. 53.2% of the surveyed employees of municipal offices and 60.5% of residents definitely perceive health threats, while ecological threats are 41.6% and 42.9% respectively. Negative responses stating that asbestos does not threaten the health of residents were not recorded among office workers and only marginally - 1.3% among residents, and that asbestos does not pose an ecological threat, respectively 2.6% and 16.5%.

Studies have shown that the general level of awareness of asbestos hazards in rural areas of the Podlaskie Voivodeship is quite low, and the knowledge on this topic is superficial and is not given priority in the undertaken actions. There is also a low public awareness of health and ecological hazards mediated by asbestos. Awareness of health and ecological threats caused by asbestos, fortunately, in rural communes of Podlasie cannot be acquired through experience, and even more difficult intuitively. It was found that the incidence of diseases caused by asbestos - a negative response was chosen by as much as 88.3% of the surveyed employees of municipal offices. The majority of residents (80.2%) admitted that they had no knowledge about it. In Poland, exposure to asbestos dust for twenty-five years has caused an average of one incidence per million inhabitants. Practically, doctors are not interested in the hidden cause of death, but treat the visible effects. It should be noted that in the Podlasie Voivodeship in the years 2000 - 2015 not a single case of occupational disease caused by exposure to asbestos dust was found.

The fourth chapter analyzes the costs and sources of financing for the liquidation of asbestos and asbestos products in rural communes of the Podlasie province based mainly on surveys and fund reports. The authors conducted research on the financial and

operacionalizacji problemów badawczych na zmienne zależne (objaśniające) i wskaźniki empiryczne. Za zmienne zależne przyjęto wielkość, źródła i strukturę nakładów. Opracowano dwa rodzaje kwestionariuszy badawczych, jeden do urzędów gmin, drugi do mieszkańców tych gmin. Badaniem objęto 77 gmin wiejskich województwa podlaskiego. Próba personalna została wyłoniona najpierw metodą doboru kwotowego, a następnie losowo. Przyjęto, że liczebność tej próby powinna stanowić najmniej trzykrotność próby instytucjonalnej, czyli minimum 234, maksymalnie zaś 300 respondentów. Uzyskano odpowiedzi od 170 osób (72,6% przyjętej próby). Opis metodyki badań jest przejrzysty i poprawnie opracowany.

Tematem rozdziału trzeciego są zagrożenia azbestem i wyrobami azbestowymi w gminach wiejskich województwa podlaskiego. Autor opisał społeczny wymiar zagrożeń azbestem i wyrobami azbestowymi w badanych gminach w świetle programów jego likwidacji. Na potrzeby tego rozdziału wykorzystano i usystematyzowano dane z Bazy Azbestowej. Analiza badań ankietowych wykazała, że badane osoby z urzędów gmin, jak i wylosowani mieszkańcy dostrzegają zagrożenia zdrowotne i ekologiczne spowodowane przez azbest na obszarach wiejskich województwa. Zagrożenia zdrowotne w sposób zdecydowany postrzega 53,2% badanych pracowników urzędów gmin oraz 60,5% mieszkańców, zaś zagrożenia ekologiczne odpowiednio 41,6% oraz 42,9%. Odpowiedzi negatywnych stwierdzających, że azbest nie zagraża zdrowiu mieszkańców nie odnotowano wśród pracowników urzędów i tylko marginalnie - 1,3% wśród mieszkańców, a że azbest nie stanowi zagrożenia ekologicznego odpowiednio 2,6% oraz 16,5%.

Badania wykazały, że ogólny poziom świadomości zagrożeń azbestowych na obszarach wiejskich województwa podlaskiego jest dość niski, a wiedza na ten temat jest powierzchowna, a w podejmowanych działaniach nie jest traktowana priorytetowo. Jest także niska społeczna świadomość zagrożeń zdrowotnych i ekologicznych zapośredniczonych przez azbest. Uświadomienie zagrożeń zdrowotnych i ekologicznych spowodowanych azbestem szczęśliwie w gminach wiejskich województwa podlaskiego nie można nabyć poprzez doświadczenie, a jeszcze trudniej intuicyjnie. Stwierdzono, że zachorowalność na choroby spowodowane oddziaływaniem azbestu - odpowiedź negatywną wybrało aż 88,3% badanych pracowników urzędów gmin. Wybrani mieszkańcy w zdecydowanej większości (80,2%) przyznali, że nie mają na ten temat żadnej wiedzy. W Polsce ekspozycja na pył azbestowy od dwudziestu pięciu lat powoduje średnio jedno zachorowanie na milion mieszkańców. Praktycznie lekarze nie interesują się ukrytą przyczyną śmierci, a leczą widoczne skutki. Należy stwierdzić, że w województwie podlaskim nie stwierdzono w latach 2000 - 2015 ani jednego przypadku choroby zawodowej spowodowanej ekspozycją na pyły azbestowe.

W rozdziale czwartym dokonano analizy kosztów i źródeł finansowania likwidacji azbestu i wyrobów azbestowych w gminach wiejskich województwa podlaskiego w oparciu głównie o badania ankietowe

social aspects of asbestos and asbestos products removal and presented the amount of asbestos and asbestos products inventoried in rural communes of the Podlasie voivodship, and also determined the costs of its disposal along with the costs of construction and maintenance of landfills and expenses that should be incurred to replace liquidated asbestos products (roofing materials). An important aspect of the research is the first recognition in Poland of how the asbestos problem is perceived by randomly drawn employees of offices and residents of communes. Based on the conducted research, it was found that the tasks of local government units related to the liquidation of the asbestos problem cannot be implemented in a timely and effective manner, especially at the level of rural communes, due to the deficit of financial resources at all levels of management. In addition, it was proved that public funds allocated for the liquidation of asbestos problems in rural areas of the Podlasie region are not very popular among the inhabitants of these areas, and at the same time are significantly lower than those allocated to eliminating other social problems in the budgets of local government units at all levels (on example on social assistance). Other limitations, including organizational, personnel, institutional, did not show such significant weight. The authors managed to point out the significant reasons for the relatively slow implementation of the Asbestos Cleansing Program for the years 2009 - 2032. The conclusions of the conducted research can be used by decision-makers to eliminate the weaknesses of the program and significantly accelerate its implementation.

The next chapter, especially important for the elimination of asbestos and asbestos products, is the fifth chapter, in which the Author presented the barriers to disposal and the possibilities of overcoming them. The chapter presents three mainly barriers and institutional activities in overcoming these barriers. It was assumed that barriers to solving the asbestos problem in rural communes can be located in the mechanism of its financing, i.e. the amount and method of distribution of funds allocated for this purpose. The main barrier in solving the asbestos problem in rural communes of the Podlasie Voivodship is too low a level of financing related tasks. This is indicated by both direct data obtained from surveys and indirect premises resulting from economic analysis. In financial terms, the implementation of municipal anti-asbestos programs is almost exclusively based on public funds, coming to a small extent from the state budget and earmarked subsidies directed to municipalities through the National Fund for Environmental Protection and Water Management. These funds are then through competitive procedures based on the solutions adopted in the provisions of the Act on procurement public, transferred to target beneficiaries - natural and legal persons, allocating these funds for the purpose indicated in the competition application. In obtaining subsidies, these entities are supported by companies specialized in providing asbestos

i sprawozdania z funduszy. Autorzy przeprowadzili badania aspektu finansowego i społecznego usuwania azbestu i wyrobów azbestowych i przedstawili ilość zinwentaryzowanego azbestu i wyrobów azbestowych w gminach wiejskich województwa podlaskiego, a także określili koszty jego likwidacji wraz z kosztami budowy i utrzymania składowisk oraz nakłady, które należy ponieść aby zastąpić likwidowane wyroby azbestowe (pokrycia dachowe). Istotnym aspektem badań jest pierwsze w Polsce rozpoznanie sposobu postrzegania problemu azbestowego przez wylosowanych pracowników urzędów i mieszkańców gmin. Na podstawie przeprowadzonych badań stwierdzono, że zadania jednostek samorządu terytorialnego odnoszące się do likwidacji problemu azbestowego nie mogą być realizowane terminowo i skutecznie, szczególnie na szczeblu gmin wiejskich, z uwagi na deficyt środków finansowych na wszystkich poziomach zarządzania. Ponadto dowiedziono, że środki publiczne przyznawane na likwidację problemu azbestowego na obszarach wiejskich województwa podlaskiego nie cieszą się dużym zainteresowaniem mieszkańców tych terenów, a zarazem są znacząco niższe od tych, jakie przeznaczane są na niwelowanie innych problemów społecznych w budżetach jednostek samorządu terytorialnego wszystkich szczebli (na przykład na pomoc społeczną). Inne ograniczenia, w tym organizacyjne, kadrowe, instytucjonalne, nie wykazały tak znaczącej wagi. Autorom udało się wskazać istotne przyczyny stosunkowo powolnego wdrażania *Programu oczyszczania kraju z azbestu na lata 2009 - 2032*. Wnioski z przeprowadzonych badań mogą posłużyć decydemtom do wyeliminowania słabych stron programu i znacznego przyspieszenia jego realizacji.

Kolejny rozdział, szczególnie ważny przy likwidacji azbestu i wyrobów azbestowych, to rozdział piąty, w którym Autor przedstawił bariery likwidacji oraz możliwości ich pokonywania. W rozdziale przedstawiono trzy głównie bariery i instytucjonalne działania w zakresie pokonywania tychże barier. Założono, że bariery rozwiązywania problemu azbestowego w gminach wiejskich mogą być usytuowane w mechanizmie jego finansowania, czyli wysokości oraz sposobie dystrybucji środków finansowych kierowanych na ten cel. Zasadniczą barierą w rozwiązywaniu problemu azbestowego w gminach wiejskich województwa podlaskiego jest zbyt niski poziom finansowania zadań z tym związanych. Wskazują na to zarówno dane bezpośrednie, uzyskane z ankiet, jak i przesłanki pośrednie, wynikające z analizy ekonomicznej. W wymiarze finansowym realizacja gminnych programów antyazbestowych oparta jest niemal wyłącznie na środkach publicznych, pochodzących - w niewielkim stopniu - z budżetu państwa oraz z dotacji celowych, kierowanych do gmin za pośrednictwem NFOŚiGW oraz WFOŚiGW. Środki te są następnie w drodze procedur konkursowych, bazujących na rozwiązaniach przyjętych w przepisach ustawy o zamówieniach publicznych, przekazywane do beneficjentów docelowych - osób fizycznych i prawnych, przeznaczających te środki na wskazany w aplikacji konkursowej cel. Podmioty te są w uzyskaniu

removal, utilization, transport or storage services, or identifying the problem, its characteristics or preparing a program for its removal. The financial system of asbestos problem solving constructed in such a way practically does not receive funds from municipal budgets, nor funds from entities, individuals or institutions interested in asbestos removal themselves.

The low level of affluence of local communities in the Podlaskie Voivodeship means that asbestos removal from private property is not placed too high in the hierarchy of individual needs. The strengthening factor in this respect is the low level of public awareness of epidemiological and ecological threats, such as the presence of asbestos in the social and natural environment, and systematic contact with asbestos dust generated by buildings used in building constructions and the heating or electrical devices installed in them.

An important role in the regulations regarding asbestos and asbestos products is played by statutory provisions, which is presented in Chapter Six. The state's activity in relation to asbestos and asbestos products, as mentioned by the author, began in 1951 with the issuing of an ordinance of the Chairman of the State Commission for Economic Planning. After nineteen years, a normative act was issued, internally binding regulation of the Minister of Light Industry and the Chairman of the Labor and Payroll Committee in 1970 regarding the determination of jobs in the asbestos industry covered by the list of work performed in conditions harmful to health. In 1997, a resolution of the Sejm of the Republic of Poland appears on the program for withdrawing asbestos from the economy. Pursuant to its provision, the Sejm called on the Council of Ministers to develop a program aimed at withdrawing asbestos and products containing asbestos used on the territory of Poland and to define within three months economic and financial instruments supporting enterprises in stopping production and removing asbestos residues. Then came the Act in 1997 on the prohibition of the use of asbestos-containing items and was amended several times. In turn, in the years 2019 - 2012, in accordance with the legal regulations, the ordinances of the Minister of Economy, Labor and Social Policy, the Minister of Health and the Minister of the Environment regarding the use of asbestos and the removal of asbestos products were published. These regulations, as stated by the author, emphasized and normalized the protection of employees who came into contact with asbestos during its removal and storage.

The last chapter seven presents the legal basis regulating the problem of asbestos in selected countries. The author decided to present the current legal situation regarding asbestos on the example of Germany, Austria and Switzerland. As emphasized, asbestos was banned in 71 countries by 2018. Asbestos, a deadly mineral of two million tonnes, has been produced or marketed worldwide, including in countries such as the former Soviet Union, Brazil, Zimbabwe and Asian countries, with

dotacji wspierane przez firmy wyspecjalizowane w świadczeniu usług usuwania, utylizacji, transportu czy składowania azbestu, bądź też identyfikacji problemu, jego charakterystyki czy przygotowania programu jego usuwania. Do tak skonstruowanego systemu finansowej obsługi rozwiązywania problemu azbestowego praktycznie nie trafiają środki z budżetów gmin, ani też środki pochodzące od samych zainteresowanych usunięciem azbestu podmiotów, osób fizycznych bądź instytucji.

Niski poziom zamożności społeczności lokalnych województwa podlaskiego sprawiają, że usuwanie azbestu z posesji prywatnych nie sytuuje się zbyt wysoko w hierarchii indywidualnych potrzeb. Czynnikiem wzmacniającym jest w tym zakresie niski poziom społecznej świadomości epidemiologicznych i ekologicznych zagrożeń, jakim jest występowanie azbestu w otoczeniu społecznym i środowisku przyrodniczym i systematyczny kontakt z pyłami azbestowymi, wytwarzanymi przez zastosowany w konstrukcjach budynków oraz zainstalowanych w nich urządzeniach grzewczych czy elektrycznych.

Istotną rolę w regulacjach dotyczących azbestu i wyrobów azbestowych odgrywają przepisy ustawowe o czym jest przedstawione w rozdziale szóstym. Działalność Państwa w stosunku do azbestu i wyrobów azbestowych, o czym podaje Autor rozpoczęła się w 1951 roku wydaniem zarządzenia Przewodniczącego Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego. Po dziesięciu latach wydano akt normatywny wewnątrznie obowiązujący zarządzenie Ministra Przemysłu Lekkiego oraz Przewodniczącego Komitetu Pracy i Płac w 1970 roku w sprawie określenia stanowisk pracy w przemyśle azbestowym objętych wykazem prac wykonywanych w warunkach szkodliwych dla zdrowia. W roku 1997 pojawia się rezolucja Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w sprawie programu wycofywania azbestu z gospodarki. Zgodnie z jej zapisem sejm wzywał Radę Ministrów do opracowania programu zmierzającego do wycofywania azbestu i wyrobów zawierających azbest stosowanych na terytorium Polski oraz określenia w ciągu trzech miesięcy ekonomiczno-finansowych instrumentów wspierających przedsiębiorstwa w zaprzestaniu produkcji oraz usunięciu pozostałości azbestu. Następnie pojawiła się Ustawa w 1997 roku o zakazie stosowania przedmiotów zawierających azbest i była kilkakrotnie nowelizowana. Z kolei w latach 2019 - 2012, zgodnie ze stanem prawnym opublikowano rozporządzenia Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, Ministra Zdrowia, Ministra Środowiska dotyczące używania azbestu i usuwania wyrobów azbestowych. W tych regulacjach, jak stwierdził Autor szczególnie podkreślono i unormowano zabezpieczenie pracowników mających kontakt z azbestem przy jego usuwaniu i składowaniu.

Ostatni rozdział siódmy przedstawia podstawy prawne regulujące problem azbestu w wybranych krajach. Autor postanowił przedstawić aktualną sytuację prawną dotyczącą azbestu na przykładzie Niemiec, Austrii i Szwajcarii. Jak podkreślono, do roku 2018 zostało zabronione stosowanie azbestu w 71

a particular focus on China. It cannot be said that asbestos has been completely withdrawn from production and circulation in Germany. There are many regulations in this country based on EU law, as well as national law regulating the use and disposal of asbestos-containing products. The provisions governing asbestos issues in German legislation are found in such branches of law as: environmental protection law, criminal law, immunity protection law, construction law, waste law, trade in dangerous goods and protection of employees. In Germany, the disposal of asbestos-containing waste is regulated by federal states, which may differ.

In Austria, the following bans and orders for asbestos were introduced:

- 1978 - prohibition of asbestos use in spraying and spraying;
- 1983 - a ban on the use of asbestos in thermal and soundproof insulation as well as the use of asbestos for decorative purposes;
- 1988 - prohibition of the use of asbestos in brake linings;
- 1990 - a ban on the use and placing on the market of asbestos-containing products, except for products that have been placed on the market and are on the market until 1990; an order to label asbestos-containing products and their packaging with an established symbol.

It should be added that since the application of Directive 2009/148 / EC of the European Parliament and of the Council of 2009 on the protection of workers from the risks related to exposure to asbestos at work, the European Union has prohibited the use of asbestos or asbestos-containing materials. This ban applies in all European Union countries.

There are many laws in Switzerland to protect the public against the harmful effects of asbestos, in areas such as: chemical law, employee legal protection, obligation to report building renovations, obligations for building owners and landlords, thermal strategy for air pollution, waste disposal, setting limit values for exposure to asbestos and asbestos-containing substances under operating conditions. As the author emphasizes, bans on the sale and supply of asbestos-containing products and objects were used in the years 1990 - 1995, 2005 and 2015. Switzerland does not have in its legislation a provision introducing the obligation to remove asbestos in real estate. Only the landlord is obliged to hand over the object of rent to the tenant in a condition that is safe to obtain, and the landlord is obliged to keep the subject of rent in a safe condition for use.

I am convinced that the outlined book of the employees of Przedsiębiorstwo Usługowo-Asenizacyjne „ASTWA” in Białystok, devoted to economic and legal issues related to asbestos and asbestos products removal in Poland, is a valuable bibliographic position for employees of municipal services companies, local authorities, building owners, which has asbestos or asbestos products and researchers studying asbestos problems.

The reviewed book is a very interesting analytical study. The authors aptly formulated the research

krajach. Aktualnie na całym świecie wyprodukowano lub wprowadzono do obrotu azbest, śmiertelny minerał, w liczbie dwóch milionów ton, między innymi w takich krajach, jak kraje byłego Związku Radzieckiego, Brazylii, Zimbabw i w krajach azjatyckich, ze szczególnym uwzględnieniem Chin. Nie można uznać, że w Niemczech azbest został wycofany całkowicie z produkcji i obrotu. W tym kraju obowiązują wiele unormowań na bazie prawa unijnego, tak jak i prawa narodowego regulującego użytkowanie i likwidację wyrobów zawierających azbest. Przepisy regulujące kwestie dotyczące azbestu w ustawodawstwie niemieckim znajdują się w takich gałęziach prawa jak: prawo ochrony środowiska, prawo karne, prawo ochrony przed emisjami, prawo budowlane, prawo dotyczące odpadów, obrotu towarami niebezpiecznymi i ochrony pracowników. W Niemczech usuwanie odpadów zawierających azbest jest uregulowane przez przepisy poszczególnych krajów federalnych, które mogą się różnić między sobą.

W Austrii z kolei zostały wprowadzone następujące zakazy i nakazy dotyczące azbestu:

- 1978 - zakaz stosowania azbestu w postępowaniu natryskowym i rozpylającym;
- 1983 - zakaz stosowania azbestu w izolacjach termicznych i izolacjach dźwiękoszczelnych oraz stosowania azbestu w celach dekoracyjnych;
- 1988 - zakaz stosowania azbestu w okładzinach hamulcowych;
- 1990 - zakaz stosowania i wprowadzania do obrotu produktów zawierających azbest z wyjątkiem produktów, które zostały wprowadzone do obrotu i znajdują się na rynku do 1990 roku; nakaz etykietowania produktów zawierających azbest i ich opakowań ustalonym symbolem.

Należy dodać, że od momentu obowiązywania dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/148/WE z 2009 roku w sprawie ochrony pracowników przed ryzykiem związanym z narażeniem na działanie azbestu w miejscu pracy obowiązuje w Unii Europejskiej zakaz stosowania azbestu, względnie materiałów zawierających azbest. Ten zakaz obowiązuje we wszystkich krajach Unii Europejskiej.

W Szwajcarii obowiązuje wiele przepisów chroniących społeczeństwo przed szkodliwym działaniem azbestu, w takich dziedzinach jak: prawo dotyczące substancji chemicznych, ochrona prawna pracownika, obowiązek meldowania remontu budynków, obowiązki właścicieli budynków i wynajmujących budynki, strategia termiczna w zakresie zanieczyszczenia powietrza, usuwanie odpadów, ustalenie wartości granicznych dotyczących narażenia na kontakt z azbestem i substancjami zawierającymi azbest w warunkach pracy. Jak podkreśla Autor stosowano zakazy zbywania i dostarczenia produktów i przedmiotów zawierających azbest w latach 1990 - 1995, 2005 i 2015. Szwajcaria nie posiada w swoim ustawodawstwie przepisu wprowadzającego obowiązek usuwania azbestu w nieruchomościach. Jedynie wynajmujący jest zobowiązany do przekazania przedmiotu najmu najemcy w stanie nadającym się do bezpiecznego uzyskania, a wynajmujący ma obowiązek

goals and also used the correct research methods and methods of analyzing the obtained results. They took up a difficult, innovative topic, whose importance - in my opinion - will increase. I believe that the monograph entitled *The economic and legal problems of asbestos and asbestos products removal in Poland on the example of the Podlasie Voivodeship* is a valuable scientific publication, stimulating reflection and in-depth scientific discussion. The conclusions of the presented analysis can be used in current and strategic economic policy, especially in rural areas. Given the above, I recommend the book as a worthy reading.

utrzymać przedmiot najmu w stanie bezpiecznym do użytkowania.

Wyrażam przekonanie, że przedstawiona w zarysie książka pracowników Przedsiębiorstwa Usługowo-Asenizacyjnego „ASTWA” w Białymstoku, poświęcona ekonomicznym i prawnym, problemom likwidacji azbestu i wyrobów azbestowych w Polsce stanowi wartościową pozycję bibliograficzną dla pracowników przedsiębiorstw usług komunalnych, władz samorządowych, właścicieli budynków, w których znajduje się azbest lub wyroby azbestowe oraz pracowników nauki zgłębiających problemy azbestowe.

Recenzowana książka jest bardzo interesującym studium analitycznym. Autorzy trafnie sformułowali cele badawcze, a także zastosowali poprawne metody badań oraz sposoby analizy uzyskanych wyników. Podjęli trudną, nowatorską tematykę, której znaczenie - w mojej ocenie - będzie wzrastało. Uważam, iż monografia pt. *Ekonomiczne i prawne problemy likwidacji azbestu i wyrobów azbestowych w Polsce na przykładzie województwa podlaskiego* jest cenną publikacją naukową, pobudzającą do refleksji, i pogłębionej dyskusji naukowej. Wnioski z przedstawionej analizy mogą być wykorzystane w bieżącej i strategicznej polityce gospodarczej, zwłaszcza na obszarach wiejskich. Biorąc powyższe pod uwagę rekomenduję książkę jako lekturę godną uwagi.